

บทที่ 6 ดอกเบี๋ย

ดอกเบี๋ย เป็นดอกผลผลิตนิตินัยอย่างหนึ่ง เกิดจากการที่ผู้ให้ยืมเงินให้ผู้ยืมนำเงินไปจับจ่ายให้สอยทำประโยชน์ และมีข้อตกลงจะให้ค่าตอบแทน หรือดอกเบี๋ย แก่ผู้ให้ยืมที่ให้ผู้ยืมใช้เงิน สำหรับดอกเบี๋ยหรือค่าตอบแทนที่ได้ใช้เงินของผู้ยืมนี้ โดยทั่ว ๆ ไปนิยมจ่ายดอกเบี๋ยกันเป็นเงิน แต่หากจะตกลงกันเป็นสิ่งของอย่างอื่น เช่น ข้าวสาร ข้าวโพด ถั่ว น้ำตาล เกลือ ฯลฯ ก็ไม่ถือว่าผิดข้อห้ามแต่อย่างใดเพราะกฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ว่าดอกเบี๋ยจะต้องชำระกันเป็นเงินเท่านั้น การที่จะชำระดอกเบี๋ยเป็นทรัพย์สินโดยยอมแล้วแต่คู่สัญญาจะตกลงกัน แต่สิ่งที่ต้องปฏิบัติตามคืออัตราดอกเบี๋ยที่คำนวณออกมาจะต้องไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ในมาตรา 654 ก็คือ ร้อยละสิบห้าต่อปี ดังจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไป

1. ประวัติของดอกเบี๋ย

ตามแนวความคิดของกฤษฎีกาครั้งดั้งเดิมเชื่อกันว่า เงินยอมไม่เกิดเพิ่มเติมนั้นได้ดังคำภาษิตดั้งเดิมที่ว่า “เงินทำลูกไม่ได้” (L' argent ne fait pas des petits) ดังนั้นถ้ายืมเงินกันจึงถือว่าไม่มีอะไรจะคืนเพิ่มเติมนอกจกต้นเงินที่ยืมไปเท่านั้น เมื่อเชื่อกันเช่นนี้จึงได้มีข้อห้ามเรียกดอกเบี๋ย หากผู้ใดฝ่าฝืนขึ้นให้คนกู้ยืมเงินโดยเรียกดอกเบี๋ยก็จะได้รับโทษ ข้อห้ามนี้ได้เริ่มใช้บังคับตั้งแต่สมัยพระเจ้าจักรพรรดิซาร์ลผู้ยิ่งใหญ่ (Charlemagne) ค.ศ. 742 ถึง ค.ศ. 814 แต่ต่อมาประชาชนไม่ยอมรับในข้อห้ามนี้ โดยเฉพาะพวกยิว จนในที่สุด ปี ค.ศ. 1360 มีอันต้องคลี่คลายไปโดยได้มีกฎ Ordonnance Royale อนุญาตให้พวกยิวเรียกดอกเบี๋ยได้ และต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศฝรั่งเศส ในคริสตวรรษที่ 18 จึงได้มีกฎหมายประกาศใช้เป็นการทั่วไปให้เรียกดอกเบี๋ยกันได้โดยเปลี่ยนแนวคิดเดิมเสีย สั้นเชิง กล่าวคือ เปลี่ยนจากแนวคิดที่ว่า “เงินทำลูกไม่ได้” เป็น “เงินตราเป็นสินค้าอย่างหนึ่งเหมือนกัน” แต่ก็ปรากฏว่า เมื่อปล่อยให้เรียกดอกเบี๋ยกันได้โดยเสรีก็มีผลเสียอีก คือทำให้คนรวยมีโอกาสขูดรีดคนจนได้

สะดวก ต่อมาหลายประเทศหันมาใช้แนวคิดเป็นสายกลาง คือฝรั่งเศสในสมัยพระเจ้านโปเลียนเมื่อออกประมวลกฎหมายหมายฝรั่งเศส ให้คิดดอกเบี้ยโดยแบ่งคำนวณเป็น 2 ประเภท คือ ถัดดอกเบี้ยในวงการค้า ก็ให้คิดร้อยละหกต่อปี ถ้ามิใช่ในวงการค้า ก็ให้คิดร้อยละห้าปี นอกจากนั้น เพื่อให้กฎหมายในทางแพ่งและพาณิชย์ซึ่งกำหนดอัตรา ดอกเบี้ยดังกล่าวมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น จึงได้มีกฎหมายอาญากำหนดโทษไว้สำหรับผู้ที่เรียกดอกเบี้ยเกินอัตราอีกด้วย¹

2. อัตราดอกเบี้ย

เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงว่านายทุนต่าง ๆ ใช้อัตราดอกเบี้ยเป็นเครื่องมือหากินขูดรีดดอกเบี้ยจากคนจนผู้เดือดร้อนที่ต้องการใช้เงินประเทศต่าง ๆ จึงเริ่มกำหนดอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงไว้สำหรับการกู้ยืมเงินและกำหนดบทลงโทษกำกับเอาไว้ด้วย โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละประเทศ สำหรับกฎหมายไทย มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ย ในการกู้ยืมเงินในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 654 ส่วนการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราดังกล่าว มีกฎหมายอีกฉบับหนึ่งที่กำหนดบทลงโทษในทางอาญาไว้ คือ พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ.2475 ในการพิจารณาเรื่องดอกเบี้ยจึงต้องพิจารณากฎหมายทั้งหมดนี้ประกอบกัน จะพิจารณาเฉพาะกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งเพียงฉบับเดียวไม่ได้

มาตรา 654 ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ได้ลดลงมาเป็นร้อยละสิบห้าต่อปี

พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ.2475 มาตรา 3

มาตรา 3 บุคคลใด

(ก) ให้บุคคลอื่นยืมเงิน โดยคิดดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ หรือ

(ข) เพื่อปิดบังการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราท่านบัญญัติไว้ในกฎหมายบังอาจกำหนดข้อความอันไม่จริงในเรื่องจำนวนเงินกู้อื่น ๆ ไว้ในหนังสือสัญญาหรือตราสารที่เปลี่ยนมือได้ หรือ

¹รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติเรื่องดอกเบี้ย โปรดศึกษาจาก Planiol, Traite Élémentaire de Droit Civil, T.II No 2069-2070

(ค) นอกจากดอกเบี้ย ยังบังคับกำหนดจะเอา หรือรับเอา ซึ่งกำไรอื่นเป็นเงินหรือสิ่งของ หรือโดยวิธีเพิกถอนหนี้ หรืออื่น ๆ จนเห็นได้ชัดว่าประโยชน์ที่ได้รับนั้นมากเกินไป ส่วนอันสมควรตามเงื่อนไขแห่งการกู้ยืม

ท่านว่าบุคคลนั้นมีความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

การตีความกฎหมายเมื่อมีการคิดดอกเบี้ยเกินอัตรา

จากบทบัญญัติของมาตรา 654 ที่ห้ามคู่สัญญากู้ยืมเงินตกลงเรียกดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี หรือ 1.25 บาทต่อเดือนหากมีการเรียกสูงกว่านี้ ก็ให้ลดลงมาเป็นร้อยละ 15 ต่อปี บทกฎหมายมาตรา 654 นี้ บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ประการ 3 ใช้เมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2472 ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติห้ามเรียก ดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ซึ่งในมาตรา 3 ห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด (หมายถึงเกินกว่าร้อยละ 15 ตาม ป.พ.พ.มาตรา 654) หากผู้ใดฝ่าฝืนผู้นั้นมีความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

กฎหมายทั้งสองฉบับแล้วแต่เกี่ยวพันกับการเรียกดอกเบี้ยในสัญญากู้ยืมเงินที่เกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด จึงต้องพิจารณาประกอบกัน เมื่อการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา มีความผิดทางอาญาตาม พ.ร.บ.ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราฯ จึงเท่ากับวัตถุประสงค์ของการคิดดอกเบี้ยเกินอัตราเป็นข้อตกลงที่ต้องห้ามขัดแย้งตามกฎหมาย อีกทั้งยังเป็นข้อตกลงที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ข้อตกลงดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เมื่อข้อตกลงเรียกดอกเบี้ยตกเป็นโมฆะ ย่อมเป็นข้อตกลงที่เสียเปล่า ถือว่าไม่มีการตกลงกันในเรื่องนี้ บทบัญญัติที่ให้ลดลงมาจึงไม่เกิดผลเลย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5718/2533 เมื่อได้ความว่าโจทก์เรียกดอกเบี้ยเกินอัตราเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พุทธศักราช 2475 มาตรา 3 ประกอบด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 อันเป็นข้อกฎหมายเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลฎีกาย่อมมีอำนาจยกขึ้นปรับแก้คดีได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142(5), 246, 247

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 567/2536 เมื่อโจทก์เรียกดอกเบี้ยจากจำเลยซึ่งเป็นผู้กู้ ในอัตราร้อยละ 19.5 ต่อปี ซึ่งเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดและเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติ ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ข้อกำหนดอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะ โจทก์หมดสิทธิที่จะเรียกดอกเบี้ยจากจำเลยตามสัญญา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 805/2536 จำเลยเป็นหนี้เงินกู้โจทก์เพียง 10,000 บาท ส่วนอีก 13,800 บาท เป็นดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 5 ต่อเดือน เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด อันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติ ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 มาตรา 3 ประกอบด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 จึงตกเป็นโมฆะ สัญญาซื้อขายที่พิพาทกำหนดราคาเท่ากับต้นเงินและดอกเบี้ยที่จำเลยค้างชำระ จึงเกิดจากหนี้ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย แม้ราคาที่กำหนดในสัญญาจะรวมเอาต้นเงินกู้ที่โจทก์มีสิทธิได้รับไว้ด้วยก็ตาม แต่โจทก์จำเลยมิได้มีเจตนาจะแบ่งแยกซื้อขายที่พิพาทบางส่วนในราคาเงินต้น 10,000 บาท ที่จำเลยค้างชำระอยู่ สัญญาซื้อขายที่พิพาทระหว่างโจทก์จำเลยย่อมเป็นโมฆะทั้งฉบับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 173 ที่แก้ไขใหม่

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1913/2537 จำนวนต้นเงินในสัญญาได้รวมดอกเบี้ยที่คิดล่วงหน้าและเป็นดอกเบี้ยที่คิดเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 มาตรา 3 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ดอกเบี้ยตกเป็นโมฆะ แต่หนี้เงินต้นและข้อตกลงให้เรียกดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 1.25 ต่อเดือนยังคงสมบูรณ์

แม้ดอกเบี้ยจะตกเป็นโมฆะ แต่เงินต้นยังสามารถบังคับได้

อย่างไรก็ดี แม้ข้อตกลงในส่วนของดอกเบี้ยจะตกเป็นโมฆะ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าข้อตกลงส่วนดอกเบี้ยจะเสียไปด้วย เนื่องจากมาตรา 173 *บัญญัติว่า* "ถ้าส่วนหนึ่งของนิติกรรมเป็นโมฆะ ท่านว่านิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะด้วยกันทั้งสิ้น เว้นแต่จะพึงสันนิษฐานได้โดยพฤติการณ์แห่งกรณีว่า คู่กรณีได้เจตนาให้ส่วนที่สมบูรณ์นั้นแยกออกต่างหากจากส่วนที่ไม่สมบูรณ์ได้" ผู้ให้กู้จึงยังใช้หลักฐานที่มีอยู่เดิมฟ้องเรียกเงินกู้ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 261/2516 ยอดเงินกู้ตามหนังสือสัญญาที่แยกได้ว่าเป็นต้นเงินที่แท้จริงจำนวนหนึ่ง และดอกเบี้ยล่วงหน้าซึ่งเรียกเกินอัตราผิดกฎหมายจำนวนหนึ่งนั้น หนี้ดอกเบี้ยดังกล่าวเป็นหนี้ไม่สมบูรณ์ ตกเป็นโมฆะ ส่วนหนี้เงินต้นยังคง

สมบูรณ์ สัญญาที่ไม่ตกเป็นโมฆะทั้งฉบับและในส่วนของที่สมบูรณ์ยอมนำมาใช้เป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมฟ้องร้องบังคับคดีได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 108/2518 หนังสือกู้จำนวนเงินรวมดอกเบี้ยเกินอัตราเข้าด้วย ตกเป็นโมฆะเฉพาะดอกเบี้ยที่เกินอัตรา แต่ใช้เป็นหลักฐานการกู้ฟ้องบังคับให้ใช้เงินที่กู้กันจริงได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 634/2518 โจทก์นำเงินมาลงทุนให้จำเลยค้าพลอยโดยไม่ได้ส่วนแบ่งกำไร แต่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 2.50 บาทต่อเดือน เป็นการให้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยเกินอัตรา ผิดต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 มาตรา 3 เช็กที่ออกเพื่อใช้ดอกเบี้ยบังคับไม่ได้ ไม่เป็นความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4133/2529 โจทก์ฟ้องว่า จำเลยทำสัญญา กําหนดดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี โดยปรากฏตามหนังสือสัญญา ระบุว่าดอกเบี้ยตามกฎหมาย แต่โจทก์นำสืบว่าชั้นแรกตกลงคิดดอกเบี้ยกันอัตราร้อยละ 5 ต่อเดือน ต่อมาลดลงเหลือร้อยละ 3 ต่อเดือน จำนวนเงินที่จำเลยชำระมาแล้วเป็นการชำระดอกเบี้ยเกินอัตราตามกฎหมาย จำเลยยังมีได้ชำระต้นเงินกู้ ทั้งยังค้างชำระดอกเบี้ย จึงฟ้องเรียกต้นเงินกู้เต็มจำนวนกับดอกเบี้ยตามที่ระบุในสัญญา เมื่อโจทก์เรียกดอกเบี้ยเกินอัตราเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียก ดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ประกอบด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน ศาลมีอำนาจยกขึ้นปรับแก้คดีได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) ทั้งการรับฟังพยานบุคคลว่าหนี้ที่ระบุไว้ในเอกสาร ไม่สมบูรณ์ หากต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94 ไม่ ข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยจึงเป็นโมฆะ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4010/2530 โจทก์เรียกดอกเบี้ยเงินกู้จากจำเลยในอัตรา ร้อยละ 20 ต่อปี เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พุทธศักราช 2475 ข้อกำหนดอัตราดอกเบี้ยจึงตกเป็นโมฆะ โจทก์หมดสิทธิเรียกดอกเบี้ยตามสัญญา แต่มีสิทธิได้รับดอกเบี้ยโดยเหตุผิดนัดในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนับแต่วันผิดนัด

3. ดอกเบ็ยระหว่างผิดนัด

แม้ข้อตกลงเรียกดอกเบ็ยอาจตกเป็นโมฆะเพราะคิดเกินร้อยละ 15 ต่อปี แต่อย่างไรก็ดีผู้ให้กู้ยังคงมีสิทธิได้รับดอกเบ็ย ตามมาตรา 224 หรือที่เรียกว่าดอกเบ็ยระหว่างผิดนัดอยู่ ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนับแต่วันผิดนัด หรือถ้าไม่ปรากฏวันผิดนัดมีสิทธิได้ตั้งแต่วันฟ้องเป็นต้นไปจนกว่าจะชำระเสร็จ ดังที่บัญญัติในมาตรา 224 ว่า "หนี้เงินนั้นท่านให้คิดดอกเบ็ยในระหว่างผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบ็ยได้สูงกว่านั้นโดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบ็ยต่อไปตามนั้น"

ส่วนในกรณีระหว่างผู้กู้กับผู้ให้กู้ไม่ได้ตกลงคิดดอกเบ็ยกัน แต่ผู้ให้กู้ก็ยังคงมีสิทธิได้ดอกเบ็ยนับแต่วันผิดนัด หรือวันฟ้องอยู่เช่นกัน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1271/2501 การกู้ยืมเงินมิได้กำหนดดอกเบ็ย ศาลให้เสียดอกเบ็ยตั้งแต่วันผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าวันที่ทวงถามและผิดนัดไม่ปรากฏวันใด ศาลพิพากษาให้ตั้งแต่วันฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 225/2504 ฟ้องเรียกเงินและดอกเบ็ยตั้งแต่วันผิดนัด เมื่อทางศาลพิจารณาไม่ปรากฏวันผิดนัด ศาลตัดสินให้จำเลยเสียดอกเบ็ยตั้งแต่วันฟ้อง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2034/2522 จำเลยกู้เงินโจทก์เรียกดอกเบ็ยร้อยละ 2.50 บาทต่อสัปดาห์ เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ดังนี้ ดอกเบ็ยนั้นตกเป็นโมฆะ โจทก์ก็ไม่มีสิทธิที่จะได้รับดอกเบ็ยนั้นตั้งแต่วันทำสัญญา แต่เมื่อข้อเท็จจริงฟังได้ว่าจำเลยกู้เงินโจทก์ไปจำนวนหนึ่งยังไม่ชำระ และตามสัญญาได้ระบุวันชำระหนี้ไว้ โจทก์ชอบที่จะได้ดอกเบ็ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันผิดนัด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4057/2528 จำเลยกู้เงินโจทก์สัญญากู้เงินมีข้อความระบุอัตราดอกเบ็ยไว้ร้อยละ 18 ต่อปี ซึ่งเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ ข้อกำหนดอัตราดอกเบ็ยดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะ ย่อมมีผลให้โจทก์หมดสิทธิที่จะเรียกเอาดอกเบ็ยตามสัญญาได้ อย่างไรก็ตามสัญญาได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ ฉะนั้นหลังจากที่โจทก์ได้แจ้งให้จำเลยทราบเพื่อทำการชำระหนี้ตามสัญญาแล้ว จำเลยยังคงเพิกเฉยมิได้ปฏิบัติตามคำเรียกร้องของโจทก์ ในกรณีเช่นนี้จำเลยได้ชื่อว่าผิดนัดแล้ว ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นไป โจทก์ชอบที่จะเรียกดอกเบ็ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีเอาแก่จำเลยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4010/2530 โจทก์บรรยายฟ้องว่า โจทก์เป็นนิติบุคคลประเภทบริษัทจำกัด มีวัตถุประสงค์ในการให้กู้ยืม รับจ่านอง เดิมชื่อบริษัท ท. จำกัด ต่อ

มาได้จดทะเบียนเปลี่ยนชื่อเป็นบริษัทเงินทุน ท. จำกัด มีรายละเอียดตามหนังสือรับรอง
ท้ายฟ้อง ดังนี้ โจทก์มิได้บรรยายฟ้องว่า โจทก์เป็นบริษัทเงินทุนและเป็นสถาบันการเงิน
ตามพระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม ของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 อันจะมีสิทธิเรียก
ดอกเบี้ยจากผู้กู้ยืมได้เป็นพิเศษ กรณีนี้จึงต้องนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา 654 ที่ห้ามคิดดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปีมาปรับแก้คดี

โจทก์เรียกดอกเบี้ยเงินกู้จากจำเลยในอัตราร้อยละ 20 ต่อปี เกินอัตราที่กฎหมาย
กำหนดเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ข้อกำหนด
อัตราดอกเบี้ยจึงตกเป็นโมฆะ โจทก์หมดสิทธิเรียกดอกเบี้ยตามสัญญา แต่มีสิทธิได้รับ
ดอกเบี้ยโดยเหตุผิดนัดในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนับแต่วันผิดนัด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3408/2537 โจทก์ฟ้องเรียกดอกเบี้ยที่จำเลยค้างชำระเกิน
อัตราที่กฎหมายกำหนดและฝ่าฝืนพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475
ข้อกำหนดอัตราดอกเบี้ยตกเป็นโมฆะ โจทก์ไม่มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจำนวนนั้น และเมื่อไม่
ปรากฏว่าจำเลยไม่ได้ผิดนัดชำระหนี้ต้นเงินกู้อันเป็นเหตุให้โจทก์เรียกดอกเบี้ยตาม
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 224 โจทก์จึงไม่มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยในอัตราร้อย
ละเจ็ดครึ่งต่อปีด้วย

4. ดอกเบี้ยไม่ได้กำหนดอัตราไว้ชัดเจน

บางกรณีพบว่า คู่สัญญาอาจจะบุในสัญญาว่า "คิดดอกเบี้ยกันตามอัตราที่กฎหมาย
กำหนดอย่างสูง" หรือใช้ข้อความอื่นให้เข้าใจว่ามีการคิดดอกเบี้ย แต่ไม่ระบุอัตราที่ชัดเจน
กรณีดังกล่าว ป.พ.พ.มาตรา 11 ให้ตีความไปในทางที่เป็นคุณแก่ลูกหนี้คือผู้กู้นั่นเอง
ดังนั้น จึงไม่ใช่เป็นอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ตามที่เข้าใจกัน แต่ศาลจะคิดดอกเบี้ยให้
โดยนำมาตรา 7 มาใช้บังคับ คือร้อยละ 7 ครึ่งต่อปีตามตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 497/2506 สัญญากู้มีข้อสัญญาว่าผู้กู้ยอมให้ดอกเบี้ยตาม
จำนวนเงินที่กู้แก่ผู้ให้กู้ตามกฎหมาย ย่อมถือได้ว่ามีอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี เพราะ
กรณีต้องด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 7 และจะรับฟังพยานบุคคลเพื่อ
เปลี่ยนแปลงอัตรานี้ไม่ได้ แม้ใบรับเงินที่ผู้ให้กู้ออกให้แก่ผู้กู้จะปรากฏอัตราดอกเบี้ยเท่ากับ
ร้อยละ 15 ต่อปี หรือเกินกว่านี้ก็ไม่เป็นหลักฐานที่จะหักล้างว่าไม่ใช่ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี
เพราะมิได้มีลายมือชื่อของผู้กู้ซึ่งเป็นฝ่ายต้องรับผิดในหนี้

เมื่อตามข้อสัญญาต้องถือว่าดอกเบี๋ยมีอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี และผู้ให้กู้ก็เข้าใจ เช่นนั้น ถ้าผู้กู้ชำระดอกเบี๋ยให้ผู้เกินกว่าอัตราดังกล่าวโดยไม่มีความเข้าใจผิดและไม่ปรากฏว่า ผู้ให้กู้อ้างรับเรียกกรองเอา ก็คงด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 จะเรียกส่วนที่ชำระเกินไปนั้นคืนไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 235/2507 สัญญากู้ยืมที่ระบุว่าให้คิดดอกเบี๋ยกันตามกฎหมาย แต่ไม่ได้กำหนดว่าอัตราเท่าใดนั้น ต้องคิดดอกเบี๋ยกันร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี และถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสัญญา ซึ่งผู้ให้กู้อาจสืบเป็นว่าได้ตกลงดอกเบี๋ยกันในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1688/2523 ตามสัญญาไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี๋ยไว้ เพียงแต่กำหนดว่าผู้กู้ยอมให้ดอกเบี๋ยแก่ผู้ให้กู้ทุกเดือน โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชำระดอกเบี๋ยแก่โจทก์ร้อยละ 15 ต่อปี ศาลพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี๋ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีได้ไม่เป็นการพิพากษาเกินคำขอ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3708/2528 สัญญากู้ระบุเรื่องดอกเบี๋ยไว้ว่า “ยอมให้ดอกเบี๋ยตามกฎหมายอย่างสูง” เป็นข้อความที่มีได้กำหนดอัตราดอกเบี๋ยโดยชัดแจ้งแน่นอนว่าเป็นอัตราสูงเท่าไร ต้องตีความไปในทางเป็นคุณแก่ผู้กู้ ผู้ให้กู้อาจมีสิทธิเรียกดอกเบี๋ยได้ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี

5. ดอกเบี๋ยของสถาบันการเงิน

เดิมตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2522 ให้อำนาจธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามเรื่องดอกเบี๋ยหรือส่วนลดที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้ตามมาตรา 14(2) การกำหนดตามมาตรานี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีและประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่แม้ธนาคารแห่งประเทศไทยจะมีอำนาจกำหนดดอกเบี๋ยหรือส่วนลดที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้ ก็ไม่มีบทบัญญัติให้ยกเว้นมาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไว้ ต่อมาจึงมีการตราพระราชบัญญัติ ดอกเบี๋ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 ขึ้น โดยมาตรา 5 ของพระราชบัญญัตินี้ให้อำนาจรัฐมนตรี โดยคำแนะนำของธนาคารแห่งประเทศไทย มีอำนาจกำหนดอัตราดอกเบี๋ยสูงสุดของดอกเบี๋ยที่สถาบันการเงินอาจคิดจากผู้ยืมให้สูง

กว่าร้อยละ 15 ได้ โดยเมื่อรัฐมนตรีกำหนดอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยตามมาตรา 4 แล้ว มาตรา 6 ของพระราชบัญญัตินี้ มิให้นำมาตรา 654 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาบังคับใช้ แต่โดยที่พระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 ให้อำนาจแก่ทางราชการกำหนดอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยที่สถาบันการเงินอาจคิดจากผู้ให้กู้ยืมให้สูงกว่าร้อยละสิบห้าต่อปีได้ แต่มิได้ให้อำนาจทำนองเดียวกันที่จะ กำหนดให้สถาบันการเงินที่จะคิดดอกเบี้ยแก่ผู้ให้กู้ยืมสูงกว่าร้อยละสิบห้าได้ด้วย จึงได้มีการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวให้ทางราชการมีอำนาจกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่สถาบันการเงินอาจคิดให้แก่ผู้ให้กู้ยืมให้สูงกว่าร้อยละสิบห้าได้ด้วย จึงได้ตราพระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2524 ขึ้น ต่อมาได้แก้ไขเพิ่มเติมอำนาจของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังให้สามารถกำหนดอัตราดอกเบี้ยสำหรับสถาบันการเงินบางประเภทหรือทุกประเภทโดยกำหนดเป็นอัตราสูงสุดหรืออัตราที่อ้างอิงได้ใน ลักษณะอื่นก็ได้ ดังนี้ตามความที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจุบันสถาบันการเงินสามารถเรียกดอกเบี้ยจากผู้ยืมสูงกว่าร้อยละสิบห้าต่อปีได้

อย่างไรก็ตามประกาศต่าง ๆ ที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติข้างต้น แม้จะมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาด้วยก็ตาม มิใช่ข้อเท็จจริงที่ศาลจะรับรู้เอง ผู้ที่ อ้างว่าได้ประโยชน์ต้องบรรยายฟ้องและนำสืบความข้อนี้ให้ปรากฏ หากไม่แล้วไม่มีสิทธิคิด ดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละสิบห้าต่อปีได้ หากคิดเกินอัตราดอกเบี้ยทั้งหมดตกเป็นโมฆะ เพราะเป็นการ ผ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475

6. ดอกเบี้ยทบต้น

การคิดดอกเบี้ยทบต้นคือ การคิดดอกเบี้ยในยอดเงินต้นที่กู้ยืมบวกดอกเบี้ยที่ ค้างชำระ มารวมเป็นยอดเงินต้นยอดใหม่เพื่อคิดดอกเบี้ย ไม่ใช่กรณีการคิดดอกเบี้ยตาม ปกติซึ่งจะคิดจากยอดเงินต้นเท่านั้น วิธีการคิดดอกเบี้ยทบต้นนี้เป็นที่นิยมในวงการค้า การคิดดอกเบี้ยทบต้นนี้ ถ้าลองคำนวณดูตามตัวเลขแล้ว จะเห็นว่าผู้ให้กู้จะได้ประโยชน์ มากกว่าการคิดดอกเบี้ยแบบธรรมดา เช่น กู้ยืมเงิน 1,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี ถ้าคิดดอกเบี้ยแบบธรรมดาภายใน 9 ปี ดอกเบี้ยจึงจะสูงกว่าต้นเงิน แต่ถ้าคิดแบบ ดอกเบี้ยทบต้นแล้ว ภายในปีที่ 6 ดอกเบี้ยจะสูงกว่าต้นเงิน แล้วต่อจากนั้นจำนวนดอกเบี้ย จะสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใน 18 ปีคิดดอกเบี้ยแบบธรรมดาดอกเบี้ยจะสูงกว่าต้นเงิน 2

เท่าตัว แต่ถ้าคิดดอกเบี้ยแบบทบต้นแล้ว ภายใน 18 ปีเท่ากัน ดอกเบี้ยจะสูงกว่าต้นเงินถึง 34 เท่าตัว ด้วยเหตุนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคิดดอกเบี้ยทบต้นไว้ ตามที่บัญญัติในมาตรา 655 ดังนี้

มาตรา 655 ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยในดอกเบี้ยที่ค้างชำระแต่ทว่าเมื่อดอกเบี้ยค้างชำระไม่น้อยกว่าปีหนึ่ง คู่สัญญาผู้ยืมจะตกลงกันให้เอาดอกเบี้ยนั้นทบเข้ากับต้นเงินแล้วให้คิดดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่ทบเข้ากันนั้นก็ได้ แต่การตกลงเช่นนั้นต้องทำเป็นหนังสือ

ส่วนประเพณีการค้าขายที่คำนวณดอกเบี้ยทบต้นในบัญชีเดินสะพัดก็ดีในการค้าขายอย่างอื่นทำนองเช่นว่านี้ก็ดี หาอยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติซึ่งกล่าวมาในวรรคก่อนนั้นไม่

จากบทบัญญัติมาตรา 655 หลักเกณฑ์เบื้องต้นคือ ห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยทบต้น แต่มีข้อยกเว้นดังนี้

1. เมื่อดอกเบี้ยค้างชำระไม่น้อยกว่า 1 ปี และ
2. มีข้อตกลงกันเป็นหนังสือให้คิดดอกเบี้ยทบต้นได้

การคิดดอกเบี้ยทบต้น ดอกเบี้ยที่จะนำมาทบเป็นต้นเงินได้ต้องเป็นดอกเบี้ยที่ค้างชำระมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี การเอาดอกเบี้ยมาทบต้นตั้งแต่แรกผู้โดยยังไม่ค้างชำระเป็นการต้องห้ามตาม มาตรา 655 ดังนั้น หากตกลงให้คิดดอกเบี้ยทบต้นกันทันทีที่ผิดนัดยอมเป็นโมฆะ เว้นแต่เข้าข้อยกเว้นให้คิดทบต้นได้ตามวรรค 2

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 543/2510 สัญญาผู้ที่มีข้อความว่า ถ้าผู้กู้ผิดนัดไม่ส่งดอกเบี้ยตามอัตราและกำหนดที่ให้ชำระรายเดือน ผู้กู้ยอมให้ดอกเบี้ยที่ค้างชำระทบเข้ากับต้นเงินทันที และยอมให้ผู้ให้กู้คิดดอกเบี้ยที่ทบเข้ากับต้นเงิน ซึ่งจะต้องเสียดอกเบี้ยด้วยการคิดดอกเบี้ยทบต้นได้ทันทีที่ผู้กู้ผิดนัดไม่ชำระดอกเบี้ย จึงเป็นการฝ่าฝืนต่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655 ข้อตกลงเป็นโมฆะ (ฎีกาที่ 1527/2517 วินิจฉัยทำนองเดียวกัน)

ดอกเบี้ยทบต้นจะเรียกเก็บได้ก็ต่อเมื่อดอกเบี้ยธรรมดาที่ค้างชำระมาแล้วไม่น้อยกว่าปีหนึ่ง และการตกลงเช่นนั้นต้องทำเป็นหนังสือ แต่ไม่จำเป็นต้องรอให้ดอกเบี้ยค้างชำระเสียก่อนแล้วจึงทำการตกลงเป็นหนังสือคิดดอกเบี้ยทบต้น การตกลงนี้อาจทำกันก่อนในขณะที่

กัวยืมเงินก็ได้ แต่ถ้าข้อตกลงคิดดอกเบี้ยทบต้นฝ่าฝืนมาตรา 655 ย่อมตกเป็นโมฆะ
คิดดอกเบี้ยไม่ได้คงคิดได้แก่ดอกเบี้ยธรรมดา ตามมาตรา 654

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 803-804/2491 ทำสัญญากู้ขึ้นใหม่แทนสัญญากู้เดิม โดย
เอาดอกเบี้ยที่ค้างชำระรวมเข้าเป็นต้นเงินกู้ด้วยนั้น เป็นกรณีตามประมวลกฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ มาตรา 655 ไม่ใช่สัญญาแปลงหนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 658/659/2511 การคิดดอกเบี้ยทบต้นตามประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655 นั้น แม้เมื่อรวมดอกเบี้ยทบต้นเข้าด้วยแล้วจะทำให้
จำนวนดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี ก็ไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2687/2522 สัญญากู้ท้ายฟ้องกล่าวถึงเรื่องดอกเบี้ยไว้ 2
ข้อ ความในข้อ 2 มีว่า ผู้กู้ยอมให้ดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปีนับแต่วันทำสัญญา
เป็นต้นไป และยอมชำระดอกเบี้ยภายในวันที่ 5 เมษายน 2510 และความในข้อ 5 มีว่า
หากผิดสัญญาชำระดอกเบี้ย ผู้กู้ยอมให้ผู้ให้กู้คิดดอกเบี้ยทบต้นได้ด้วย ดังนี้ สัญญาข้อ 5
เท่านั้น ที่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655 เพราะเป็นการคิด
ดอกเบี้ยทบต้น แต่โจทก์มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยอย่างธรรมดา ตามสัญญาข้อ 2 ได้ เพราะ
เป็นการคิดดอกเบี้ย ไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด

ดอกเบี้ยที่ทบกลายเป็นต้นเงินคิดดอกเบี้ยได้อีก

ดอกเบี้ยที่นำมาทบเข้ากับเงินต้นนั้นกลายเป็นเงินต้นไม่เป็นดอกเบี้ยที่ค้าง
ชำระต่อไป และหากค้างชำระดอกเบี้ยถึง 1 ปี ก็นำมาทบเข้ากับเงินต้นได้อีก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7649/2538 สัญญากู้ยืมตกลงกันเป็นหนังสือให้เอาดอก
เบี้ยที่ค้างชำระไม่น้อยกว่า 1 ปี ทบเข้ากับต้นเงินแล้วให้คิดดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่ทบเข้า
นั้นมีผลใช้บังคับได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655 วรรคหนึ่ง และไม่
อยู่ในบังคับข้อห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยระหว่างผิดนัดตามมาตรา 224 วรรคสอง
โจทก์จึงมีสิทธินำดอกเบี้ยที่ค้างชำระไม่น้อยกว่า 1 ปี ทบเข้ากับต้นเงินแล้วคิดดอกเบี้ยใน
จำนวนที่ทบเข้ากันนั้นได้ทุกครั้งที่มีการค้างชำระดอกเบี้ยถึง 1 ปี แม้จะครบกำหนดชำระคืน
และลูกหนี้ผิดนัดแล้ว

ประเพณีที่ให้คิดดอกเบี้ยทบต้นได้

การที่มาตรา 655 วรรคสอง บัญญัติถึง “ประเพณีการค้าที่คำนวณดอกเบี้ยทบต้นในบัญชีเดินสะพัดก็ดี ในทางการค้าอย่างอื่นทำนองเช่นว่านี้ก็ดี หาได้อยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติในวรรคก่อนไม่” ประเพณีการค้าดังกล่าวได้แก่ ประเพณีของธนาคารพาณิชย์ ประกอบธุรกิจในการให้กู้ด้วยการคิดดอกเบี้ยทบต้นเป็นรายเดือนโดยปกติเสมอมา ย่อมทำสัญญาให้กู้ยืมเงินโดยมีดอกเบี้ยทบต้นเมื่อผิดนัดเป็นรายเดือนได้ตามมาตรา 655 วรรคสอง นอกจากนี้ก็ยังหมายถึงบริษัทเงินทุน บริษัทหลักทรัพย์บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ที่ประกอบธุรกิจให้กู้ยืมเงินที่มีสัญญาบัญชีเดินสะพัดตามมาตรา 856 ด้วย